

زودآیند ویرایش نشده

Strategic planning of sustainable tourism development in tourism target villages of East Azarbaijan province

Asma Eidi¹, Mohammad Shokati Amghani*², Fatemeh Kazemiyeh³

Introduction

The diversification of rural livelihoods is a common strategy to deal with economic and environmental shocks and is effective in reducing rural poverty ([Dang et al., 2023: 2](#); [Gautam & Anderson, 2016](#)) in such a way that the positive effects of this diversification include the equality of periods with seasons in terms of employment, reducing vulnerability and risk, employment, rural credit, and financial effects ([Li et al., 2019](#)). Therefore, in many countries, tourism is considered one of the main strategies for the livelihood diversification. Tourism accounts for 10.4% of the world's GDP and 10% of global employment ([UNWTO, 2018](#)). Tourism has one of the biggest contributions to achieving sustainable development, which is primarily due to the dynamism and growth of this sector with direct consequences on the economic development of regions and tourism destinations. In the second place, due to the fact that tourism is based on a direct link between consumers (tourists), industry, environment, and local communities ([Craciun et al., 2022: 2](#)). The development of tourism in developing countries leads to an increase in

---

1 - Ph.D. Student of Agricultural Development, Department of Extension and Rural Development, Faculty of Agriculture University of Tabriz, Iran.

2 - Corresponding Author and Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, College of Agriculture, Tarbiat Modares University (TMU), Tehran, Iran. (m.shokati@modares.ac.ir).

3 - Associate Professor, Department of Extension and Rural Development, Faculty of Agriculture, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

health and educational services and as a result improves the quality of life of the people and increases social welfare ([Nguyen et al., 2022: 2](#)). The decrease in the growth of the agricultural sector in rural areas and the emergence of problems such as climate change indicate the fact that in the future, agricultural development alone will not be able to guarantee economic growth in the country's villages ([Rezvani, 2017](#)). Therefore, rural development planners have come to the conclusion that diversification from agriculture to non-farm activities in rural areas can be a complementary or alternative strategy to save the agricultural sector and provide a sustainable livelihood for villagers ([Shabanali Fami et al., 2021: 298](#)) in such a way that the World Bank has invested 46.5 billion dollars to support non-farm activities during the years 2004 to 2014 ([World Bank, 2022](#)). A look at the state of non-farm employment between 2005 and 2019 confirms that the share of non-farm employment has grown over the past 14 years, which can be seen in different degrees in every region of the world ([Ivanic & Martin, 2018](#)). A review of data between 2005 and 2019 shows how global employment in non-farm activities in rural communities increased by nearly 11 percent as a share of total rural employment and now accounts for half of all rural employment ([World Bank, 2022](#)).

Methodology

This research is applied in terms of purpose and survey in terms of how to collect data. The statistical population of the research was rural tourism experts and specialists in East Azarbaijan province who had sufficient knowledge and experience in the field of rural tourism (N=101). Thus, the experts of the Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of East Azarbaijan Province, Agricultural Jihad Organization of East Azarbaijan Province, and villagers and councils were considered as the studied community, which were studied in full. Data collection was based on a field survey using a questionnaire that was designed with 69 items (including 18 strengths, 16 weaknesses, 19 opportunities, and 16 threats) in the form of a five-level Likert scale (five levels from very low=1 to very high=5) and distributed among the respondents. In this study,

Cronbach's alpha method was used to measure the reliability of the measurement tool. Cronbach's alpha coefficient fluctuates between zero and one. If the value of Cronbach's alpha is greater than 0.7, the reliability of the measurement tool is considered acceptable (Kalantri, 2016). The values of Cronbach's alpha coefficient for each part of the questionnaire were calculated from 0.723 to 0.832, Table (1). The content validity of the research was also done by asking the opinions of the experts and members of the faculty and university experts. The collected data were analyzed using the SWOT-TOWS technique, and finally, according to the results, strategies were developed and presented for the sustainable development of tourism in the study area. SWOT technique is a tool to identify the threats and opportunities in the external environment of a system and to identify its internal strengths and weaknesses in order to measure the situation and formulate a strategy for guiding and controlling that system. From the point of view of this model, a suitable strategy maximizes strengths and opportunities and reduces weaknesses and threats.

Discussion and conclusion

The findings of the research showed that 69% of the respondents were male and 31% were female. The average age of the respondents was 42 years, the youngest was 34 and the oldest was 69. 48.5% of them had a doctorate degree, 31% had a master's degree, 13% had a bachelor's degree, and 7.5% had a postgraduate degree or diploma. The average service experience of the respondents was about 15.8 years. The highest frequency of them was related to the experts of the Cultural Heritage Organization of Handicrafts and Tourism at 66.8%, the Agricultural Jihad Organization at 21.9%, and the villagers and councils at 11.3%. Although SWOT analysis leads to a comprehensive understanding of the internal and external environment of a phenomenon and defines the strategic space, this matrix does not suggest a strategy to improve the existing situation ([Seker & Özgürler, 2012](#)). The TOWS matrix is a tool that is usually used after the SWOT matrix and helps suggest strategies to improve the current and future situation ([Gottfried et al., 2018](#)). The

TOWS matrix is widely used to determine strategies. This matrix uses four strengths, weaknesses, opportunities, and threats to determine strategies ([Asadpourian et al., 2020](#)). In the TOWS matrix, four types of strategies WT, ST, WO and SO are made from the interaction of four strengths, weaknesses, opportunities, and threats ([Asadpourian et al., 2020; Seker & Özgürler, 2012](#)). Based on the results of this research, the most important strategies for sustainable development of tourism in the target villages of East Azarbaijan Province included holding local festivals (such as the Muhammad Flower Festival, local games festival, etc.), organizing local craft markets and developing ecotourism in rural areas. The findings indicated that among the strengths of the component, the presence of water, electricity, and gas networks was identified as the most important strength, so the development and organization of infrastructure, services, and equipment are emphasized, and this research finding is consistent with the research results ([Mohammadi Deh Cheshme, 2016](#); [Rezaei et al., 2017](#); [Amini Karaj Abadi et al., 2022](#)). According to the results of the present research and in order to improve the planning and performance of the strategic management of sustainable development of tourism in the target villages of East Azarbaijan province, the following suggestions are presented:

- Preservation and protection of environmental, cultural resources and attractions (achieving the sustainability of resources)
- Developing the activities of related institutions and organizations such as promoting education and increasing people's awareness in the field of rural tourism
- Diversifying and improving the employment structure and economic activities of villagers through supporting local rural tourism businesses and preventing capital leakage out of the village
- Revision of tourism programs, activities, and services in order to implement advertising programs in order to introduce attractions - Development and organization of infrastructure, services, and equipment needed for rural tourism
- Increasing social empowerment by emphasizing knowledge and awareness, education and information, increasing the participation of

rural youth and women and girls in order to increase self-reliance in the management of local tourism affairs

- Revision of laws and regulations to control illegal constructions and optimal use of tourist attractions and prevent destruction and pollution Resources.

برنامه‌ریزی راهبردی توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی

اسماء عیدی^۱، محمد شوکتی آمقانی^{۲*}، فاطمه کاظمیه^۳

چکیده

توسعه پایدار گردشگری روستایی مستلزم، وجود الگو و راهبرد مشخص برای نیل به اهداف پیش‌بینی شده است. از این‌رو هدف این تحقیق برنامه‌ریزی راهبردی توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی با بهره‌گیری از فن SWOT-TOWS بود. جامعه آماری این تحقیق، ۱۰۱ نفر از کارشناسان و متخصصان گردشگری روستایی در استان آذربایجان شرقی بودند که به صورت تمام شماری مورد مطالعه قرار گرفتند. طبق یافته‌های تحقیق وجود شبکه‌های آب، برق و گاز، هرم سنی جمعیت ساکن در روستا، افزایش تمایل برای استفاده از طبیعت به منظور کسب آرامش و تغییر و تبدیل کاربری و پوشش زمین و تسريع فرآیند فرسایش در روستاهای به ترتیب به عنوان مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید شناسایی شدند. براساس نتایج تحقیق مهم‌ترین راهبردهای توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی به ترتیب شامل برگزاری جشنواره‌های محلی مانند جشنواره گل محمدی، جشنواره بازی‌های محلی و غیره، ساماندهی بازارچه‌های محلی صنایع دستی و توسعه بوم‌گردی در مناطق روستایی بود. بنابراین نتیجه می‌گیریم که از طریق اجرای برنامه‌های متنوع گردشگری روستایی و

۱- دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

۲- نویسنده مسئول و استادیار گروه ترویج و توسعه کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. (m.shokati@modares.ac.ir)

۳- دانشیار گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

همچنین تنوع بخشی معیشت روستاییان می‌توانیم شاهد تحول اساسی در اقتصاد روستایی می‌تنی بر گردشگری باشیم.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌ریزی راهبردی، گردشگری روستایی، فن SWOT-TOWS، توسعه گردشگری، روستاهای هدف گردشگری

مقدمه

تنوع معیشت روستایی یک راهبرد معمول برای مقابله با شوک‌های اقتصادی و زیستمحیطی بوده و در کاهش فقر روستایی موثر است ([Gautam & Anderson, Dang et al., 2023: 2](#)) ; ([Gautam & Anderson, Dang et al., 2023: 2](#)) به گونه‌ای که آثار مثبت این تنوع شامل برابری دوره‌ها با فضول به لحاظ اشتغال، کاهش آسیب‌پذیری و ریسک، اشتغال، آثار اعتباری و مالی روستایی است ([Li et al., 2019](#)). براین اساس در بسیاری از کشورها، گردشگری به عنوان یکی از راهبردهای عمدۀ تنوع‌بخشی معیشت محسوب می‌شود. گردشگری ۱۰/۴ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان و ۱۰ درصد از اشتغال جهانی را تشکیل می‌دهد ([UNWTO, 2018](#)). گردشگری یکی از بزرگ‌ترین سهم‌ها را در دستیابی به توسعه پایدار دارد که در وهله‌ی اول به دلیل پویایی و رشد این بخش با پیامدهای مستقیم بر توسعه اقتصادی مناطق و مقاصد گردشگری است. در وهله‌ی دوم به دلیل این واقعیت که گردشگری می‌تنی بر پیوند مستقیم بین مصرف‌کنندگان (گردشگران)، صنعت، محیط زیست و جوامع محلی است ([Craciun et al., 2022: 2](#)). توسعه گردشگری در کشورهای در حال توسعه، موجب افزایش خدمات بهداشتی و آموزشی و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی مردم و افزایش رفاه اجتماعی می‌شود ([Nguyen et al., 2022: 2](#)). کاهش رشد بخش کشاورزی در نواحی روستایی و بروز مشکلاتی از قبیل تغییر اقلیم بیانگر این واقعیت است که در آینده، توسعه کشاورزی به تنها‌ی قادر به تضمین رشد اقتصادی در روستاهای کشور نخواهد بود ([Rezvani, 2017](#)). بنابراین برنامه‌ریزان توسعه روستایی به این نتیجه رسیده‌اند که تنوع‌بخشی از کشاورزی به فعالیت‌های غیرزراعی در مناطق روستایی می‌تواند به عنوان راهبرد مکمل یا جایگزین برای نجات بخش کشاورزی و تأمین معیشت پایدار روستائیان باشد ([Shabanali Fami et al., 2021: 298](#)) به گونه‌ای که بانک جهانی به میزان ۴۶/۵ میلیارد دلار

جهت حمایت از فعالیت‌های غیرزراعی طی سال‌های ۲۰۰۴ الی ۲۰۱۴، سرمایه‌گذاری نموده است (World Bank, 2022). نگاهی به وضعیت اشتغال غیرزراعی در بین سال‌های ۲۰۰۵ الی ۲۰۱۹ ممکن است که سهم اشتغال غیرزراعی در طی ۱۴ سال گذشته رشد یافته است که در هر منطقه از جهان در درجات مختلف قابل رویت است (Ivanic & Martin, 2018). مرور اطلاعات بین سال‌های ۲۰۰۵ الی ۲۰۱۹ نشان می‌دهد که چگونه اشتغال جهانی در فعالیت‌های غیرزراعی در جوامع روستایی به عنوان سهمی از کل اشتغال روستایی نزدیک به ۱۱ درصد افزایش یافته است و اکنون نیمی از کل مشاغل روستایی را تشکیل می‌دهد (World Bank, 2022). با توجه به این مطلب که گردشگری فعالیتی بسیار پیچیده است و با بخش‌های دیگر جامعه و اقتصاد وجوه مشترکی دارد، دارای آثار و پیامدهای مختلفی است که می‌بایست در فرآیند برنامه‌ریزی، تمامی جوانب آن مورد ملاحظه قرار بگیرد. در این زمینه نگرش یکپارچه برای توسعه کلگرای گردشگری و مدیریت راهبردی با کارکردهای مربوطه ضروری است، به شکلی که با بافت طبیعی و محیط فرهنگی-اجتماعی عرصه کارکرد صنعت گردشگری سازگار باشد. در این صورت است که صنعت گردشگری می‌تواند نقش راهبردی در کاهش پیامدهای منفی ناشی از فشار بر منابع طبیعی، در راستای پایدارسازی اقتصاد جوامع مختلف ایفا کند (Crouch, 1994: 5). این امر مستلزم وجود الگو و راهبرد مشخص برای نیل به این هدف است همچنین، توسعه گردشگری در تمام ابعاد برای دستیابی به توسعه و مدیریت موفق آن، امری اساسی است؛ چرا که در بلندمدت روش برنامه‌ریزی شده برای توسعه گردشگری علاوه بر ایجاد منافع و حفظ رضایت گردشگران و مردم محلی از آسیب‌های آن نیز جلوگیری می‌کند (Mahdavi, 2015: 277). لازم به ذکر است برنامه‌ریزی راهبردی که بر گردشگری روستایی تمرکز دارد اساساً مبتنی بر سازگاری با تغییرات در عرصه میدانی است. تجزیه و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها (SWOT) ابزاری است که معمولاً برای تجزیه و تحلیل محیط‌های داخلی و خارجی به منظور دستیابی به یک رویکرد سیستماتیک و پشتیبانی از یک موقعیت تصمیم‌گیری استفاده می‌شود. (Kajanus et al., 2004: 499Puyt et al., 2023: 2). از این‌رو هدف از این پژوهش برنامه‌ریزی راهبردی توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی با استفاده از فن SWOT-TOWS بود تا علاوه بر بالا بردن کیفیت و استانداردهای محدوده مورد مطالعه حداکثر رضایتمندی گردشگران را فراهم آورده و از تخریب منابع و جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی روستاهای جلوگیری شود و این روستاهای در افق بلندمدت به عنوان یک مقصد

گردشگری مطلوب به منظور افزایش درآمد و اشتغال و غیره زمینه‌ساز توسعه پایدار گردشگری در استان گردند.

مبانی نظری

ایران از جمله کشورهایی است که در سال‌های اخیر در راستای توسعه پایدار نواحی روستایی، توسعه گردشگری را مورد توجه قرار داده و سیاستها و برنامه‌های مختلفی (طرح جامع توسعه گردشگری کشور، تعیین مناطق ویژه گردشگری) در این زمینه تدوین کرده است ([Rezvani, 2017](#)). به منظور توسعه فعالیت‌های گردشگری در روستاهای و ضرورت تقویت زیرساخت‌های عمومی و افزایش آن، کمیته راهبردی گردشگری روستایی و عشاپری در سال ۱۳۸۵ در سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری تشکیل شد. این کمیته بر آن شد تا با توجه به وجود قابلیت‌های فراوان گردشگری در روستاهای مختلف کشور به رفاه اجتماعی و توسعه فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی در مناطق مختلف بپردازد. از این‌رو روستاهایی که توانمندی و قابلیت جذب گردشگری بیشتری داشتند، به عنوان روستاهای هدف گردشگری انتخاب شدند. بررسی و شناخت جاذبه‌ها و ارائه‌ی خدمات در هر برنامه‌ریزی و طرح گردشگری، از مطالعات پایه و اساسی است که سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری با انتخاب روستاهای هدف گردشگری گامی مهم در این مسیر برداشت ([Rahimi & Ranjbardastanani, 2013](#)). روستایی هدف گردشگری به محدوده‌ای جغرافیایی گفته می‌شود که در آن مجموعه‌ای از جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و فرهنگی وجود دارد که انگیزه‌ای برای سفر و اقامت گردشگران خواهد بود. تعیین این گروه از روستاهای از رویکردهای اصلی دولت برای رفع محرومیت و ایجاد محرك‌های توسعه در مسیر تحقق اهداف تعیین شده در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور، بهره‌گیری از توان‌های مناطق محروم به ویژه روستاهای، و مقوله‌ی گردشگری است ([Akbarian Rounizi, 2014](#)). در مورد توسعه گردشگری در نواحی روستایی، دیدگاه‌ها و نظریات مختلفی وجود دارد، از نظر موافقان و مخالفان توسعه، گردشگری روستایی به طور فزاینده‌ای به صورت یک نوش‌دارو افزایش‌دهنده توان اقتصادی، بالابرندۀ قابلیت زیستی در نواحی دورافتاده، محرك تجدید حیات سکونتگاه‌ها و نیز بهبود دهنده شرایط زندگی جوامع روستایی محسوب می‌شود. البته باید اذعان داشت که گردشگری به تنها یعنی نمی‌تواند جوابگوی همه نیازهای روستاییان باشد و باید در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی و با برنامه‌ریزی اصولی قرار گیرد تا بتواند نتایج و پیامدهای مناسبی در جهت توسعه و بویژه توسعه پایدار نواحی روستایی به همراه داشته باشد ([Abdi Chichkloo, 2019](#)). از طرف دیگر باید توجه داشت که گردشگری باید

ضمن پاسخگویی بر موارد مطرح شده در مقطع زمانی مشخص، نباید بر توانایی نسل‌های آتی در رفع نیازهایشان تاثیر منفی داشته باشد. لذا بایستی از منابع گردشگری خردمندانه بهره‌برداری کرد، تا در درازمدت پویایی خود را حفظ کنند و پایدار بمانند. اگر منابع موجود در روستاهای ضایع یا نابود شوند، مناطق گردشگری نمی‌توانند گردشگران را جلب کنند و بالطبع صنعت گردشگری موفق نخواهد شد. در این رابطه بعد از کنفرانس ریو^۱ (۱۹۹۱)، کارگاه‌ها، میزگردها و کنفرانس‌های زیادی درخصوص ارتباط گردشگری و توسعه پایدار برگزار شد و ادبیات پایداری در مورد گردشگری ارائه شد و تلاش‌ها معطوف به تبیین ارتباط مفهومی گردشگری پایدار با توسعه پایدار به منظور جهت‌دهی و مدیریت ادبیات مربوطه در جهت ارتقاء رویکردها و ابزارها برای توسعه گردشگری همه‌جانبه و محافظت از محیط طبیعی یا فرهنگی در نواحی و مقاصد توریستی شد ([Duim & vander, 2005](#)). برای این اساس در برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری اصل اساسی بر این است که به بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در محیط گردشگری و پرهیز از تهدیدهای بیرونی گردشگری به قوت محیط درونی گردشگری تمرکز داشته و از ضعف‌ها کاسته شود ([Hanger & Willen, 2005](#)). در برنامه‌ریزی راهبردی توسعه پایدار گردشگری، هرگونه برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری در آینده با رویکرد توسعه پایدار انجام می‌پذیرد و توجه اساسی آن به حفظ محیط‌زیست در کنار سود اقتصادی و حفظ محیط اجتماعی است ([Tao & Wall, 2009: 93](#)). در زمینه مرتبط با موضوع مورد مطالعه تحقیقاتی در داخل و خارج کشور انجام شده است، که به طور خلاصه به برخی از آنها اشاره می‌شود:

کشاورز و همکاران ([Keshavarz et al., 2014](#)) در مطالعه‌ای به تحلیل راهبردهای توسعه گردشگری براساس مدل SWOT (مطالعه موردی شهرستان خرم‌آباد) پرداختند. نتایج بیانگر آن بود که توسعه جاذبه‌های گردشگری طبیعی و فرهنگی- تاریخی، گسترش ارتباطات، همایش‌های سراسری با هدف توسعه بیشتر گردشگری، ایجاد زمینه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، استقرار مدیریت یکپارچه، ایجاد وحدت رویه در عملکرد سازمان‌های دخیل در امور گردشگری شهری و جلوگیری از ائتلاف منابع انسانی و مالی و فنی، با ارائه خدمات مطلوب‌تر به گردشگران، حفاظت و توسعه منابع و امکانات موجود، نقش مؤثرتری در نیل به اهداف توسعه پایدار گردشگری شهر خرم‌آباد ایفا خواهد کرد. در پژوهشی دیگر صمدی طاری و همکاران ([Samadi Tari, 2019](#)) مدیریت راهبردی توسعه پایدار گردشگری در مناطق ساحلی با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی استان مازندران) را تحلیل کرده و دریافتند که اولین قدم در راستای اهداف مدیریت راهبردی مناطق

---

^۱ Rio

گردشگری ساحلی، هدایت توسعه گردشگری ساحلی در منطقه بر اساس استقرار مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی است. راهبردهای اصلاح سیاست‌های توسعه گردشگری براساس مطالعات راهبردک و بکارگیری مکانیزم‌های مدیریت زیستمحیطی شامل ارزیابی زیستمحیطی راهبردک به ترتیب در اولویت‌های بعدی قرار گرفتند. سبحانی و همکاران ([Sobhani et al., 2021](#)) در مطالعه‌ای به ارائه مدل راهبردی توسعه گردشگری پایدار (مناطق ساحلی رامسر) پرداختند. نتایج نشان داد راهبردهای تهاجمی-رقابتی با امتیاز ۵۴۴/۰ به عنوان راهبرد برتر شناسایی شد. علاوه بر این افزایش سطح فرهنگ گردشگران از طریق ارائه آموزش‌های محیط‌زیستی نیز از جمله سایر راهبردهای ارائه شده جهت بهبود وضعیت توسعه پایدار گردشگری در منطقه مورد بررسی بود. فلاح فعال و کیاک‌جوری ([Fallah Faal & Kiakojouri, 2021](#)) در مطالعه‌ای دیگر راهبردهای توسعه گردشگری پایدار و فرصت‌های سرمایه‌گذاری در طرح-های گردشگری آبی، طبیعت‌گردی و تجاری، ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی، سرمایه‌گذاری در پروژه-های گردشگری، طراحی تورهای طبیعت‌گردی روزانه، پروژه‌های حمل و نقل گردشگری، ایجاد شرکت‌های خدماتی برگزارکننده اردوهای علمی در منطقه، حمایت مالی از برنامه‌های ورزشی ساحلی از راهبردهای پیشنهادی در این مطالعه بود. امینی کرج‌آبادی و همکاران ([Amini Karaj Abadi et al., 2022](#)) با ارائه راهبردهای توسعه گردشگری روسایی با استفاده از فن ترکیبی SWOT (مورد مطالعه: روسایی فهرج استان یزد) به این نتیجه دست یافتند که گردشگری روسایی به خوبی توانسته از فرصت‌ها بهره برد و از تهدیدها دوری کند. سپس بهترین راهبرد با استفاده از ماتریس عوامل داخلی-خارجی، راهبردهای گروه WO شناخته شد. موندال و هاک ([Mondal & Haque, 2017](#)) در مطالعه خود با استفاده از مدل SWOT رشد پایدار صنعت گردشگری در بنگلادش را بررسی کردند. نتایج به دست آمده نشان داد که فعالیت‌های گردشگری موجود در بنگلادش، ناپایدار است و برای توسعه صنعت گردشگری پایدار برای جذب گردشگر، پیشنهاد شد از راهبردهای مختلف همانند تضمین امنیت گردشگران، برنامه‌ریزی مؤثر برای منافع اقتصادی پایدار، اجرای دقیق مقررات محیط‌زیستی برای پایداری اکولوژی، هشدار دادن به مردم در مورد اهمیت توسعه پایدار گردشگری و توسعه زیرساخت‌ها استفاده شود. پورکاپولو و همکاران ([Prokopiou et al., 2019](#)) در تحقیقی به تجزیه و تحلیل گردشگری در جزیره پاروس یونان با استفاده از swot پرداخته و دریافتند که نقاط قوت منطقه مورد مطالعه موقعیت جغرافیایی و نزدیکی به آتن، نقاط ضعف مهارت‌های غیرحرفه‌ای و سطح تحصیلات پایین کارکنان در بخش گردشگری، فرصت‌ها شامل رزور اینترنتی، استفاده از فناوری‌های جدید برای تبلیغات آنلاین، مشخصات فرهنگی بالای مقصد و

تاریخچه باستانی منطقه، تهدیدها شامل منابع مالی کم برای بازاریابی و رقابت شدید با جزایر سیکلاد در نظر گرفته شد. در پژوهشی دیگر آنگورو و همکاران ([Anggoro et al., 2019](#)) به ارزیابی عوامل داخلی و خارجی و تعیین راهبردهای لازم برای مدیریت اکوتوریسم پایدار در اندونزی پرداختند. نتایج نشان داد که مدیریت فعلی فعالیت‌های اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه از الزامات پایداری برخوردار نیست و اگر این منطقه مدیریت نقاط قوت و فرصت‌های خود را با بکارگیری راهبردهای متنوع و پیش‌رو به حداقل برساند، هنوز هم فرصت دارد که بخشی از مدیریت پایدار اکوتوریسم باشد. شانگ و همکاران ([Shang et al., 2020](#)) در مطالعه‌ای اکوتوریسم روستایی در شهر تیانجین چین را با استفاده از روش SWOT تجزیه و تحلیل کردند. نتایج به دست آمده نشان داد توسعه زیست‌محیطی روستایی تیانجین دارای چهار نقطه قوت، سه ضعف، سه فرصت و دو تهدید است. اکوتوریسم روستایی تیانجین بر ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای برابر برتری دارد و به عبارت دیگر، در وضعیت توسعه پایدار است. محمدی یگانه و نیکسرشت ([Mohammadi Yeganeh & Nikseresht, 2022](#)) در تحقیق خود با برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل META-SWOT (مطالعه موردی: روستای حیدرآباد، دهستان میشخاص) به این نتیجه دست یافتند که راهبردهایی نظری توسعه اکوتوریسم به عنوان مهم‌ترین پتانسیل درونی روستا، با بهره‌گیری از مناظر طبیعی از طریق تجهیز منطقه به اقامتگاه‌های موقتی و دائمی و غیره، تلاش برای معرفی روستا در سطح فرامنطقه‌ای به عنوان مرکز زرداً و حمایت از ثبت برنده‌سازی آن با تبلیغ و اطلاع‌رسانی وسیع، زمینه‌سازی و بهره‌گیری از سرمایه‌گذاران بخش خصوصی از طریق اعطای تسهیلات، مشارکت دادن گردشگر در فرایند ساخت و فرآوری محصولات و حذف واسطه‌ها در ارائه محصولات با غیاب داخل روستا به بازار دارای بیشترین تاثیرگذاری بوده و بیشترین وزن را در بین سایر عوامل دارند. شوکتی آمقانی و همکاران ([Shokati Amghani et al., 2022](#)) در تحقیق خود با بررسی پیامدهای توسعه گردشگری روستایی در شهرستان اسکو (مورد مطالعه: روستای آق گنبد) به این نتایج دست یافتند که عوامل اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و فرهنگی-آموزشی با تبیین ۶۷/۹۹ درصد از واریانس کل، به ترتیب اولویت‌های اول تا چهارم را در تبیین پیامدهای مثبت توسعه فعالیت‌های گردشگری روستایی و عامل‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و محیط‌زیستی با تبیین ۵۷/۸۲ درصد از واریانس کل، به ترتیب اولویت‌های اول تا چهارم را در تبیین پیامدهای منفی توسعه فعالیت‌های گردشگری روستایی کسب نمودند. فان و همکاران ([Fan et al., 2023](#)) در مطالعه‌ای به شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه گردشگری با استفاده از مدل SWOT و تحلیل سلسه مراتبی (مطالعه موردی کوه چانگ‌بای در چین) پرداخته و دریافتند که وجود ویژگی‌های طبیعی زیبا با مناظر متمایز مهم‌ترین

نقطه قوت کوه چانگبای است. همچنین ناکافی بودن امکانات رفاهی و ضعف زیرساخت‌ها به عنوان مهم‌ترین نقطه ضعف مطرح شده است. تطبیق توسعه منطقه با راهبرد ملی از مهم‌ترین فرصت‌های خارجی است. مرور نتایج تحقیقات یاد شده در فوق نشان می‌دهد که هر یک از محققان گردشگری روستایی را از یک زاویه خاصی مورد بررسی قرار داده‌اند. به گونه‌ای که برخی از آنها به بررسی و تحلیل وضعیت موجود گردشگری روستایی از نظر منابع و امکانات پرداخته‌اند. برخی دیگر نیز به دنبال شناسایی ظرفیت‌ها و فرصت‌های گردشگری روستایی بودند. عده‌ای نیز به بررسی تنگناها و پیامدهای گردشگری روستایی پرداخته‌اند. گروهی از محققان هم به منظور ارائه راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری روستایی، به ارزیابی محیط درونی و بیرونی حاکم بر وضعیت گردشگری روستایی در مناطق مورد مطالعه پرداخته‌اند. با وجود انجام تحقیقات گوناگون در زمینه گردشگری روستایی که تاکنون در ایران و کشورهای دیگر انجام شده‌اند، هنوز یک شکاف اساسی در دانش گردشگری روستایی وجود دارد و آن هم برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری روستایی از بعد توسعه پایدار هست. به گونه‌ای که محوریت توسعه پایدار در تحقیقات یاد شده لحاظ نشده است. لازم به ذکر هست که عدم توجه به توسعه پایدار در گردشگری روستایی می‌تواند منجر به ایجاد تضاد منافع بین توسعه گردشگری روستایی و توسعه کشاورزی و همچنین توسعه فرهنگی و اجتماعی جوامع روستایی شود. براین اساس در این تحقیق برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری روستایی از دید توسعه پایدار انجام شده و در نهایت راهبردهای مناسب جهت توسعه پایدار گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان شرقی ارائه شده است تا هدف کلان توسعه گردشگری روستایی همسو، متوازن و پایدار در کنار توجه به سایر نیازهای نسل فعلی و آتی جوامع روستایی دنبال شود.

روشن‌شناسی پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ چگونگی جمع‌آوری داده‌ها پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، کارشناسان و متخصصان گردشگری روستایی در استان آذربایجان شرقی بودند که در زمینه گردشگری روستایی دارای دانش و تجربه کافی بودند ($N=101$). به طوری که کارشناسان سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان آذربایجان شرقی، سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی و دهیاران و شوراهای به عنوان جامعه مورد مطالعه در نظر گرفته شدند که به صورت تمام شماری مورد مطالعه قرار گرفتند. جمع‌آوری داده‌ها متكی بر برداشت میدانی با استفاده از پرسشنامه بود که با

۶۹ گویه (شامل ۱۸ نقطه قوت، ۱۶ نقطه ضعف، ۱۹ نقطه فرصت و ۱۶ نقطه تهدید) در قالب طیف لیکرت پنج سطحی (پنج سطحی از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵) طراحی و بین پاسخگویان توزیع شد. در این مطالعه از روش آلفای کرونباخ^۱ جهت سنجش پایایی ابزار اندازه‌گیری استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ بین صفر و یک در نوسان است. اگر مقدار آلفای کرونباخ از ۰/۷ بیشتر باشد پایایی ابزار اندازه‌گیری قابل قبول تلقی می‌شود. مقادیر ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از بخش‌های پرسشنامه از ۰/۷۲۳ تا ۰/۸۳۲ محاسبه شد جدول (۱). اعتبار محتوایی تحقیق نیز با نظرخواهی از صاحب‌نظران و اعضای هیئت علمی و خبرگان دانشگاهی انجام گرفت.

جدول ۱. مقادیر ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از بخش‌های پرسشنامه

بخش‌های پرسشنامه	مقدار ضریب	پایایی مقیاس
نقطاط قوت	۰/۷۷	مطلوب
نقطاط ضعف	۰/۷۳	مطلوب
فرصت‌ها	۰/۸۳	مطلوب
تهدیدها	۰/۷۲	مطلوب

مأخذ: یافته‌های پژوهش

داده‌های جمع‌آوری شده با بهره‌گیری از فن SWOT-TOWS تجزیه و تحلیل شده و در نهایت با توجه به نتایج حاصل شده به تدوین و ارائه برنامه‌های راهبردهای جهت توسعه پایدار گردشگری در منطقه مورد مطالعه اقدام شد. فن SWOT ابزاری برای شناخت تهدیدها و فرصت‌های موجود در محیط خارجی یک سیستم و بازناسی ضعف‌ها و قوت‌های داخلی آن به منظور سنجش وضعیت و تدوین راهبرد برای هدایت و کنترل آن سیستم است. از دیدگاه این مدل، یک راهبرد مناسب قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداقل ممکن می‌رساند.

معرفی محدوده‌ی مورد مطالعه

استان آذربایجان شرقی با وسعت ۴۵۴۹۰/۸۹ کیلومتر مربع، ۲/۷۶ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. براساس آخرین تقسیمات سیاسی در سال ۱۳۹۶، استان آذربایجان شرقی دارای ۲۰ شهرستان، ۴۴ بخش، ۶۲ شهر و دارای ۱۴۲ دهستان است. نواحی روستایی استان

---

^۱ Cronbach's Alpha

آذربایجان شرقی با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی و توپوگرافی، اقلیمی، مناطق سرسبز دارای جاذبه‌های گردشگری متنوعی است. این استان دارای چهار روستای هدف گردشگری است. این روستاهای در مناطق مختلفی از استان آذربایجان شرقی پراکنده شده‌اند که عبارتند از روستای کندوان در شهرستان اسکو، روستای توتنهخانه در شهرستان بناب، روستای اشتین در شهرستان جلفا و روستای زنوزق در شهرستان مرند جدول (۲).

جدول ۲. موقعیت و مشخصات جغرافیایی، اجتماعی روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	شهرستان	بخش	دهستان	موقعیت	توپوگرافی	فاصله از مرکز استان	تعداد جمعیت*	تعداد خانوار
اسکو	کندوان	مرکزی	سهند	کوهستانی	-	۶۲	۴۵۰	۱۵۱
بناب	توتنهخانه	مرکزی	بنجوي شمالی	کوهستانی- تپه‌ای	-	۱۵۰	۶۰۸	۱۸۲
جلفا	اشتبین	سیه‌رود	نوجه‌مهر	کوهستانی	-	۲۲۵	۴۹۰	۱۳۲
مرند	زنوزق	مرکزی	زنوزق	کوهستانی- تپه‌ای	-	۹۰	۱۰۵۲	۳۵۴

مأخذ: یافته‌های پژوهش

زیرساخت‌ها و خدمات گردشگری روستاهای مورد مطالعه

از دیدگاه اقتصادی، خدمات گردشگری، ساختارهای زیر بنایی این صنعت را تشکیل می‌دهند و گسترش این گونه پدیده‌ها موجب توسعه صنعت گردشگری می‌شود. بررسی زیرساخت‌ها، امکانات و خدمات در روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد این بخش در روستاهای به نسبت گسترش گردشگری و تعداد گردشگران ورودی به روستاهای از رشد زیادی برخوردار نبوده است. از نظر خدمات اقامتی، پذیرایی و تسهیلات ورزشی و تفریحی اکثر روستاهای در حد بسیار پایین و اکثر روستاهای فاقد این تسهیلات و خدمات هستند. جدول (۳) وضعیت تسهیلات و خدمات عمومی در روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول (۳). وضعیت تسهیلات و خدمات عمومی در روستاهای مورد مطالعه

روستا	آموزشی	بهداشتی	مذهبی	خدمات و بازرگانی	مخابرات و ارتباطات	وضعیت راه
-------	--------	---------	-------	------------------	--------------------	-----------

دستان	خانه بهداشت	فروشگاه تعاونی	صندوق پست	جاده آسفالت	آب لوله کشی	برق
کندوان	پژوهش	بقالی	دفتر پست	آب لوله کشی	آب لوله کشی	برق
راهنمایی پسرانه	بهوز	نانوایی	دفتر مخابرات	تصفیه آب	تصفیه آب	دفتر مخابرات
راهنمایی دخترانه	بهوز	قهقهه خانه				
دستان	خانه بهداشت	مسجد	مسجد	دفتر مخابرات	جاده شوسه	جاده شوسه
دستان	خانه بهداشت	مسجد	مسجد	(شنریزی شده)	آب لوله کشی	آب لوله کشی
دستان، راهنمایی پسرانه، راهنمایی دخترانه	خانه بهداشت	حمام عمومی	مسجد	دفتر مخابرات	جاده آسفالت	برق
زنوذق	حمام عمومی	مسجد	مسجد	دسترسی	آب لوله کشی	آب لوله کشی
دیرستان دخترانه	بهوز	قهقهه خانه	مسجد	عمومی به	تصفیه آب	تصفیه آب
دستان	خانه بهداشت	حمام عمومی	مسجد	اینترنت	گاز	قصابی
اشتبین	خانه بهداشت	حمام عمومی	مسجد	دفتر مخابرات	جاده شوسه	جاده شوسه
راهنمایی پسرانه راهنمایی دخترانه	بهوز	قهقهه خانه	مسجد	(شنریزی شده)	آب لوله کشی	آب لوله کشی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

منابع و جاذبه‌های گردشگری روستاهای مورد مطالعه

حضور جاذبه‌های گردشگری یکی از مهم‌ترین دلایل مسافرت مردم به یک مقصد خاص است. جاذبه‌های گردشگری به عنوان عامل کشنش می‌توانند گردشگران را از نقاط و سرزمین‌های دور به سمت خود جذب کنند. هر کدام از روستاهای مورد مطالعه یک مجموعه با ارزش طبیعی، تاریخی، فرهنگی، معماری و بوم‌شناسی به حساب می‌آیند که نه تنها واحد ارزش‌های ملی هستند بلکه به عنوان یک زیست‌گاه نمونه بشری، واحد ارزش‌ها و اهمیت جهانی هستند جدول (۴).

جدول (۴)- منابع و جاذبه‌های گردشگری روستاهای مورد مطالعه

توقاخانه		کندوان	
نام اثر/ جاذبه	نوع اثر/ گونه جاذبه	نام اثر/ جاذبه	نوع اثر/ گونه جاذبه
طبیعت بکر	طبیعی	خانه‌های صخره‌ای	تاریخی
حیات وحش	طبیعی	آب معدنی	طبیعی
مراسم سنتی و آئین خاص	فرهنگی	مسجد و حمام عمومی	مذهبی / تاریخی
پوشک رایج مردم	فرهنگی	بیلاقات ارشد چمن	طبیعی
غذاهای محلی	فرهنگی	مراسم سنتی	فرهنگی
سوغات و صنایع دستی	فرهنگی	پوشک رایج مردم	فرهنگی

اشتبین		غذاهای محلی		فرهنگی
نام اثر / جاذبه		نوع اثر / گونه جاذبه		زنوزق
جنگل‌های ارسیاران	طبیعی	نام اثر / جاذبه	گورستان قدیمی	تاریخی
رودخانه ارس	طبیعی	نام اثر / جاذبه	قلعه زنوزق	تاریخی
دره سرسیز روستا	طبیعی	نام اثر / جاذبه	مسجد زنوزق	مذهبی / تاریخی
سنگ‌های تاریخی روستا	تاریخی	نام اثر / جاذبه	باغ‌های گسترد و درختان	طبیعی
آرامگاه حکیم ابوالقاسم نباتی	فرهنگی	نام اثر / جاذبه	پوشک و لباس رایج مردم	فرهنگی
آرامگاه خواجه ملک کدخدا	فرهنگی - تاریخی	نام اثر / جاذبه	غذاهای محلی	فرهنگی
مقبره خواجه احمد	فرهنگی - تاریخی	نام اثر / جاذبه	سوغات و صنایع دستی	فرهنگی
گورستان قدیمی روستا	تاریخی	نام اثر / جاذبه	مقبره سیده‌اشم	فرهنگی - تاریخی
کوه‌های دوسته‌شان و قازان	طبیعی	نام اثر / جاذبه	معماری	تاریخی
منطقه کوهستانی کیامکی	طبیعی	نام اثر / جاذبه	مقبره شیخ زنوزی	فرهنگی - تاریخی
پوشک و لباس رایج مردم	فرهنگی	نام اثر / جاذبه	آرامگاه پیر عثمانی	فرهنگی - تاریخی
غذاهای محلی	فرهنگی	نام اثر / جاذبه	فرهنگی	
سوغات و صنایع دستی	فرهنگی	نام اثر / جاذبه		

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج و بحث ویژگی‌های فردی پاسخگویان

یافته‌های تحقیق نشان داد که ۶۹ درصد از پاسخگویان مرد و ۳۱ درصد زن بودند. میانگین سنی پاسخگویان ۴۲ سال بود که کمترین آنها ۳۴ و بیشترین آنها ۶۹ سال داشتند. ۴۸/۵ درصد از آنها دارای مدرک دکتری، ۳۱ درصد کارشناسی ارشد، ۱۳ درصد کارشناسی و ۷/۵ درصد دارای مدرک فوق دیپلم و دیپلم بودند. میانگین سالقه خدمت پاسخگویان حدود ۱۵/۸ سال بود. بیشترین فراوانی آنها به ترتیب مربوط به کارشناسان سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری با ۶۶/۸ درصد، سازمان جهاد کشاورزی با ۲۱/۹ درصد و دهیاران و شوراها با ۱۱/۳ درصد بود.

ماتریس ارزیابی محیط داخلی و خارجی

به منظور تعیین راهبردها، مجموعه عوامل داخلی و خارجی شناسایی شده در قالب پرسشنامه-ای طراحی شد و در بین جامعه آماری توزیع شد. براساس اطلاعات و داده‌های گردآوری شده،

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی^۱ (IFE) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی^۲ (EFE) تشکیل شد (جدول ۵).

جدول ۵- عوامل داخلی و خارجی ماتریس SWOT

نقاط بیرونی		نقاط درونی		ردیف
تهدید	فرصت	ضعف	قوت	
تغییر کاربری اراضی کشاورزی	افزایش توجه ملی و منطقه‌ای به گردشگری	نیود مدیریت محلی مناسب	برخورداری از تنوع تولید	۱
نابودی گونه‌های گیاهی و جانوری توسط برخی گردشگران	سرمایه‌گذاری در زمینه ساختارهای فرهنگی	استاندارد پایین امکانات روستا	وجود ظرفیت‌های بالای ریست‌محیطی در روستا	۲
عدم حمایت اعتباری از اقتصاد گردشگری	تمایل گردشگران به گردشگری روستایی	ضعف در فرهنگ‌سازی اجتماعی	وجود آداب و رسوم محلی	۳
انتشار زباله در طبیعت	سیاست دولت در توجه طبیعی	کیفیت و کمیت پایین منابع انرژی به حفاظت از منابع طبیعی	جمعیت بومی قابل توجه جهت تقویت بازارهای محلی گردشگری	۴
برنامه‌ریزی گردشگری از بیرون گردشگری	بهبود مشارکت روستاییان در گردشگری	کمود مرآکز اقامتی مناسب	وجود گروه‌های سنی	۵
آلوده‌سازی محیط‌زیست طبیعی	شناسایی روستاهای هدف گردشگری	سالخورد بودن جمعیت روستا	وجود زیرساخت‌های لازم	۶
آسیب‌پذیری از مخاطرات طبیعی	تمایل سرمایه‌گذاران برای حضور در عرصه‌های گردشگری	عدم آشنای روستاییان با نحوه برخورد با گردشگران	تنوع گونه‌های جانوری	۷
عدم انتظام بین سطح نیازمندی‌های روستا، زیرساخت‌ها و ضریب تحمل پذیری	اشغال‌لایی گردشگری	عدم وجود نیروهای متخصص	وجود پهنه‌های بکر	۸
کاهش آستانه مطلوبیت روستا برای گردشگران	فرهنگ‌سازی گردشگری در جوامع گردشگری	نامناسب بودن خدمات رفاهی	روحیه مهمنانوایی روستا	۹
تغییر فرهنگ محلی روستا برای تطابق با فرهنگ گردشگران	رونق بخشی به صنایع دستی و سنتی	ضعف اطلاع‌رسانی و تبلیغات	مشارکت‌های محلی	۱۰
تخریب آثار تاریخی روستایی	آشنایی گردشگران با فرهنگ میریان	نیود مطالعه و پژوههای بلندمدت و برنامه‌ریزی شده و در عرصه گونه‌های جانوری و به عبارتی تنوع گونه‌های زیست‌محیطی روستا و عدم شناخت زمینه‌های بهره‌مندی	وجود مرآکز اقامتی	۱۱
وجود تبلیغات منفی در مورد رفتار مردم روستایی با گردشگران	افزایش علاقه مردم به طبیعت	علاقه‌مندی کم برای سرمایه‌گذاران در گردشگری	وجود شبکه‌های آب، برق و گاز	۱۲

¹ Internal Factor Evaluation

² External Factor Evaluation

نقاط بیرونی		نقاط درونی		ردیف
تهدید	فرصت	ضعف	قوت	
عدم مسئولیت پذیری بازدیدکنندگان در حفاظت از محیط‌زیست	افزایش تعامل به گردشگری	کمیت و کیفیت پایین امکانات پذیرایی گردشگری	برخورداری از آب و هوای مطبوع	۱۳
فقدان یا محدودیت عرضه کنندگان خدمات و یا آنسهای مسافرتی برای بازدید از نواحی روستایی	مرمت آثار تاریخی	عدم مشارکت مردم روستا در گردشگری	وجود پهنه‌های گوناگون گردشگری	۱۴
عدم توجه مخش ترویج به گردشگری روستایی به عنوان فعالیت غیرزراعی از قبیل آموزش روستاییان در زمینه گردشگری	تلیگراف و بازاریابی گردشگری	نیو سازماندهی منظم و کارآمد در بهمود زیرساختها	تنوع انواع غذاها و سوغات محلی	۱۵
	قوانین مناسب توسعه گردشگری	آشنازی اندک و عدم تسلا مردم محلی به زبان رسمی و نیز زبان‌های زنده دنیا جهت برقراری ارتباط کارآمد	نژدیکی به مرکز استان	۱۶
		ضعف زیرساخت‌های فناوری اطلاعات		۱۷

مأخذ: یافته‌های پژوهش

پس از شناسایی عوامل داخلی و خارجی آنها را در اختیار متخصصان مورد مطالعه قراردادیم تا به هر کدام یک از متغیرها نمره دهدند. این نمره بیانگر اهمیت، ضریب اهمیت، رتبه و نمره وزنی هر یک از نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها از دیدگاه کارشناسان است. در نهایت مجموع نمره‌های وزنی برای عوامل داخلی و خارجی محاسبه شد و از طریق این نمره‌های نهایی نوع راهبرد پیشنهادی برای روستاهای استخراج شد (جدول ۶).

جدول ۶- اولویت‌بندی زیرمعیارهای مورد بررسی در تدوین راهبردها

TP	RP	زیرمعیار	RW	معیار
۰/۲۲۴	۰/۱۲	S1	۱/۸۷	قوت‌ها
۰/۲۰۶	۰/۱۱	S2		
۰/۲۲۴	۰/۱۲	S3		
۰/۱۵۰	۰/۰۸	S4		
۰/۱۵۰	۰/۰۸	S5		
۰/۲۶۲	۰/۱۴	S6		
۰/۱۳۱	۰/۰۷	S7		
۰/۱۵۰	۰/۰۸	S8		
۰/۱۶۸	۰/۰۹	S9		
۰/۱۶۸	۰/۰۹	S10		
۰/۲۴۳	۰/۱۳	S11		
۰/۲۰۶	۰/۱۱	S12		

TP	RP	زیرمعیار	RW	معیار
•/٢٢٤	•/١٢	S13		
•/٢٠٦	•/١١	S14		
•/٢٢٤	•/١٢	S15		
•/١٥٠	•/٠٨	S16		
•/٢٢٤	•/١٢	S17		
•/٠٦٣٠	•/٠٩	W1		
•/٠٢١٠	•/٠٣	W2		
•/٠٤٢٠	•/٠٦	W3		
•/٠٢١٠	•/٠٣	W4		
•/٠٣٥٠	•/٠٥	W5		
•/٠٤٢٠	•/٠٦	W6		
•/٠٤٣٠	•/٠٦	W7		
•/٠٢١٠	•/٠٣	W8		
•/٠٢١٠	•/٠٣	W9	•/٧٠	ضعفها
•/٠٢١٠	•/٠٣	W10		
•/٠٣٥٠	•/٠٥	W11		
•/٠٢١٠	•/٠٣	W12		
•/٠٢١٠	•/٠٣	W13		
•/٠٤٢٠	•/٠٦	W14		
•/٠٤٢٠	•/٠٦	W15		
•/٠٢١٠	•/٠٣	W16		
•/٠٤٢٠	•/٠٦	W17		
•/٢١٤	•/١٢	O1		
•/١٦٠	•/٠٩	O2		
•/١٩٦	•/١١	O3		
•/١٦٠	•/٠٩	O4		
•/١٢٥	•/٠٧	O5		
•/١٩٦	•/١١	O6		
•/١٤٢	•/٠٨	O7		
•/١٩٦	•/١١	O8		
•/١٤٢	•/٠٨	O9		
•/١٦٠	•/٠٩	O10	١/٧٨	فرصتها
•/١٦٠	•/٠٩	O11		

TP	RP	زیرمعیار	RW	معیار
۰/۲۳۱	۰/۱۳	O12		
۰/۱۶۰	۰/۰۹	O13		
۰/۱۶۰	۰/۰۹	O14		
۰/۱۴۲	۰/۰۸	O15		
۰/۱۹۶	۰/۱۱	O16		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T1		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T2		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T3		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T4		
۰/۰۳۶۶	۰/۰۶	T5		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T6		
۰/۰۴۷۷	۰/۰۷	T7		
۰/۰۳۰۵	۰/۰۵	T8	۰/۶۱	تهدیدها
۰/۰۳۶۶	۰/۰۶	T9		
۰/۰۳۶۶	۰/۰۶	T10		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T11		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T12		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T13		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T14		
۰/۰۱۸۳	۰/۰۳	T15		

مأخذ: یافته‌های پژوهش

ارائه راهبردها و راهکارهای لازم جهت توسعه گردشگری روستایی براساس ماتریس تطبیقی SWOT

گرچه تحلیل SWOT منجر به درک جامعی نسبت به محیط درونی و بیرونی یک پدیده می‌شود و فضای راهبردی را مشخص می‌کند اما این ماتریس به هیچ عنوان راهبردی برای بهبود وضعیت موجود را پیشنهاد نمی‌کند (Seker & Özgürler, 2012). ماتریس TOWS ابزاری است که معمولاً بعد از ماتریس SWOT کاربرد دارد و کمک می‌کند راهبردهایی برای بهبود وضع موجود و آینده پیشنهاد کند (Gottfried et al., 2018). از ماتریس TOWS برای تعیین راهبردها به طور گستره‌ای استفاده می‌شود این ماتریس برای تعیین راهبردها از چهار نقطه قوت، ضعف، فرصت و تهدید استفاده می‌کند (Asadpourian

در ماتریس TOWS از تداخل چهار نقطه قوت، ضعف، فرصت و تهدید چهار نوع راهبرد ST، WT، WO و SO ساخته می‌شود ([et al., 2020](#); [Seker & Asadpourian et al., 2020](#)). ([Özgürler, 2012](#))

SO: تمام دستگاهها خواهان وضعیتی هستند که قادر باشند تأمین قوت و فرصت‌های خود را به حداقل برسانند.

WO: راهبرد انطباقی تلاش دارد تا با کاستن از ضعف‌ها بتواند حداقل استفاده را از فرصت‌های موجود ببرد.

ST: این راهبرد بر پایه بهره گرفتن از قوتهای سیستم برای مقابله با تهدیدات تدوین می‌شود و هدف آن به حداقل رساندن نقاط قوت و به حداقل رساندن تهدیدات است.

WT: هدف کلی این راهبرد که می‌توان آن را راهبرد «بقاء» نیز نامید، کاهش ضعف‌های سیستم به منظور کاستن و خنثی‌سازی تهدیدات است.

راهبردهای تهاجمی (SO)

در راهبردهای تهاجمی که تمرکز بر نقاط قوت داخلی و فرصت‌های بیرونی است. طبق جدول (۷) راهبردهای تهاجمی جهت پایداری از برتری‌ها و مزیت‌های موجود به منظور توسعه گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی ارائه می‌شود.

جدول (۷). راهبردهای تهاجمی توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی

بهره‌گیری از قصر جوان روستایی جهت برنامه‌ریزی محلی گردشگری روستایی	SO1
ساماندهی بازارچه‌های محلی صنایع دستی در مناطق روستایی	SO2
برگزاری جشنواره‌های محلی (مانند جشنواره گل محمدی، جشنواره بازی‌های محلی و غیره)	SO3

مأخذ: یافته‌های پژوهش

راهبردهای تنوع (ST)

در این راهبردها که به تنوع‌بخشی بر نقاط قوت داخلی و تهدیدهای خارجی تمرکز است، موارد زیر به منظور تأمین پارهای از نیازمندی‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه جهت رفع تهدیدها ارائه می‌شود.

جدول (۸). راهبردهای تنوع‌بخشی توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی

توسعه متوازن فعالیت‌های غیر زراعی در کنار توجه به توسعه بخش کشاورزی	ST1
گسترش برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و انسانی	ST2

تتنوع بخشی به امکانات، فعالیت‌ها و خدمات گردشگری به منظور افزایش جذب گردشگران	ST3
هماهنگی در سیاست‌گذاری و اجرای طرح‌های گردشگری روستایی در سطح استان	ST4

مأخذ: یافته‌های پژوهش

راهبردهای انطباقی یا بازنگری (WO)

در راهبردهای بازنگری ضمن تأکید بر نقاط ضعف درونی، سعی بر آن است تا با بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی، پیشنهادات اساسی در جهت رفع نقاط ضعف توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی ارائه شود.

جدول (۹). راهبردهای بازنگری توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی

بازنگری در نحوه برنامه‌ریزی و بهره‌گیری منطقی از قوانین و مقررات و نهادها در جهت بهبود امکانات، خدمات گردشگری و تسهیلات بهداشتی - امنیتی در روستاهای	WO1
بازنگری در برنامه‌ها، فعالیت‌ها و خدمات گردشگری جهت اجرای برنامه‌های تبلیغاتی در راستای معرفی جاذبه‌ها	WO2
توسعه بوم‌گردی در مناطق روستایی	WO3

مأخذ: یافته‌های پژوهش

راهبردهای تدافعی (WT)

و در نهایت، در راهبردهای تدافعی راهبردی برای به حداقل رساندن زیان‌های ناشی از تهدیدها و ضعف‌ها ارائه می‌شود. جدول (۱۰) ماتریس راهبردها و راهکارهای لازم جهت توسعه پایدار گردشگری روستایی در منطقه‌ی مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول (۱۰). راهبردهای تدافعی توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی

حفاظت از محیط‌زیست و جاذبه‌های روستایی	WT1
ترویج و آموزش گردشگری روستایی	WT2
برگزاری تورهای ویژه روستاگردی در سطح استان	WT3
ایجاد هماهنگی بین نهادهای متولی و ذینفع گردشگری روستایی	WT4
جلوگیری از ساخت و ساز غیر مجاز در مناطق روستایی	WT5

مأخذ: یافته‌های پژوهش

ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام راهبردی

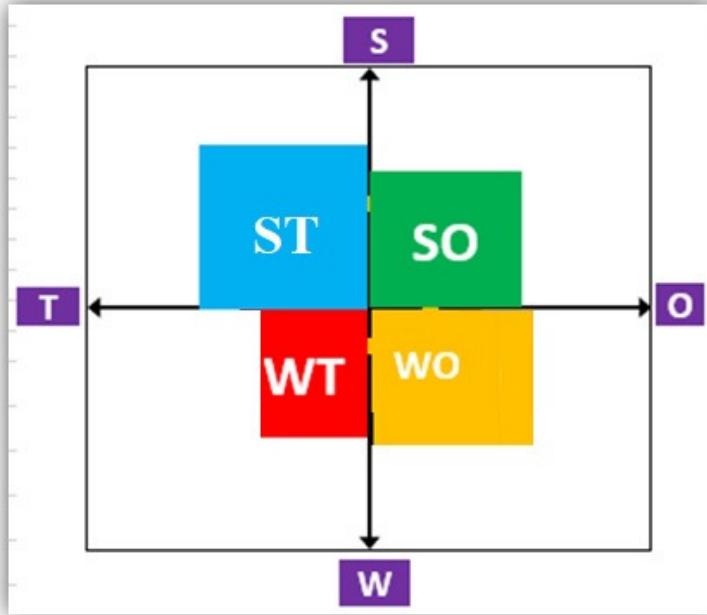
در این بخش با جمع‌بندی نتایج حاصل از ماتریس ارزیابی عوامل راهبردی داخلی و خارجی، نتایج تحلیل موقعیت راهبردی منطقه مورد مطالعه در زمینه توسعه پایدار گردشگری روستایی در شکل (۱) نشان داده شده است. نتایج حاصل از ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی و

خارجی، نشان داد که امتیاز کلی بدست آمده برای عوامل داخلی توسعه پایدار گردشگری روتاستی برابر با ۲/۵۸ و برای عوامل خارجی برابر با ۲/۴۱ است. نتایج ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی نشان می‌دهد که از بین راهبردهای تدوین شده، بالاترین جذابیت مربوط به راهبرد SO با عنوان تهاجمی و مبتنی بر بهره‌گیری از برتری‌های رقابتی با نمره ۳/۶۵ است. و پایین‌ترین جذابیت به راهبرد WT با عنوان تدافعی و مبتنی بر رفع آسیب‌پذیری محدوده‌ی مورد مطالعه با نمره ۱/۳۱ اختصاص دارد. با توجه به نتایج، راهبرد روتاستاهای موردمطالعه راهبرد اقتصایی است. در قالب راهبردهای اقتصایی یا بازنگری کوشش بر این خواهد بود تا با ارائه‌ی پیشنهادها و راهکارهای ممکن بتوان ضعف‌ها را جبران و از ناتوانی‌ها کاست تا امکان استفاده‌ی بهینه از فرصت‌های محیطی فراهم شود.

جدول (۱۱). امتیازات نهایی به دست آمده برای عوامل داخلی و خارجی

عوامل خارجی		عوامل داخلی	
تهدید	فرصت	ضعف	قوت
۰/۶۱	۱/۷۸	۰/۷۰	۱/۸۷
۲/۴۱	جمع کل عوامل خارجی	۲/۵۸	جمع کل عوامل داخلی
ادامه - جدول (۱۱).			
مجموع ضرایب عوامل مرکب			
SO	WT	ST	WO
۳/۶۵	۱/۳۱	۲/۴۸	۲/۴۸

مأخذ: یافته‌های پژوهش

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل (۱)– فضای راهبردی توسعه گردشگری روستایی در استان آذربایجان شرقی

انتخاب مناسب‌ترین راهبردها

معمولًا هر راهبرد ترکیبی از چند زیرمعیار تشکیل شده است برای محاسبه وزن هر راهبرد باید وزن زیرمعیارها را در هم ضرب نمود. رابطه (۱) برای محاسبه وزن راهبردها در نظر گرفته شده است. در رابطه (۱) وزن نسبی (RW)، اولویت نسبی (RP) و اولویت بندی کل (TP) است.

رابطه (۱)

$$TWSO_2 = f(TPS1, S2, \dots, Sn, /O1, O2, \dots, On)$$

$$TWSO = (TPS1 \times TPo1) + (TPS1 \times TPo2) + \dots + (TPS1 \times TPon) + (TPS2 \times TPo1) + (TPS2 \times TPo2) + \dots + (TPS2 \times TPon)$$

مقایسات زوجی و تعیین اوزان نهایی کلیه عوامل در چهار سطح راهبردی در جدول شماره (۱۲) ارائه شده است. علاوه بر این، در جدول (۱۲) زیرمعیارهای به کار رفته در هر راهبرد مشخص

شده است. براساس نتایج تحقیق مهمترین راهبردهای توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی به ترتیب شامل برگزاری جشنواره‌های محلی (مانند جشنواره گل محمدی، جشنواره بازی‌های محلی و غیره)، ساماندهی بازارچه‌های محلی صنایع دستی و توسعه بوم‌گردی در مناطق روستایی بود.

جدول (۱۲)- اولویت‌بندی راهبردهای توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف

استان آذربایجان شرقی

رتبه	میزان جذابیت راهبرد	زیر معیارهای هر یک از راهبردها	راهبرد
۱	۳/۶۶۱	S1, S3, S4, S5, S6, S9, S10, S11, S12, S13, S15, S16, O1, O2, O5, O8, O9, O10, O11, O12, O15	SO3
۲	۱/۶۵۷	S1, S3, S4, S5, S9, S10, S11, S14, S15, O5, O8, O10, O13, O15	SO2
۳	۰/۸۲۸	W2, W3, W4, W5, W7, W9, W10, W12, W13, W14, W15, W16, O2, O3, O5, O6, O7, O8, O9, O10, O11, O12, O13, O14, O15, O16	WO3
۴	۰/۷۹۶	S3, S4, S5, S9, S10, O2, O5, O8, O9, O11, O15	SO1
۵	۰/۶۳۸	W1, W2, W3, W4, W5, W7, W9, W11, W13, W14, W15, W17, O1, O2, O4, O5, O6, O9, O14, O15, O16	WO1
۶	۰/۴۵۵	W1, W3, W7, W8, W10, W11, W12, W14, W16, O1, O2, O3, O5, O7, O8, O9, O11, O15	WO2
۷	۰/۳۴۹	S2, S3, S4, S5, S10, S15, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T10, T11, T12, T13, T15	ST2
۸	۰/۲۷۸	S1, S4, S6, S12, S14, S15, S16, T3, T5, T8, T9, T10, T12, T15	ST1
۹	۰/۲۰۲	W1, W2, W3, W4, W5, W6, W7, W8, W9, W10, W11, W12, W13, W14, W15, W16, W17, T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T10, T11, T12, T13, T14, T15	WT4
۱۰	۰/۱۹۶	S3, S4, S5, S6, S11, S12, S13, S16, T3, T8, T9, T14, T15	ST3

رتبه	میزان جذابیت راهبرد	زیر معیارهای هر یک از راهبردها	راهبرد
۱۱	۰/۰۳۴	W3, W7, W8, W9, W10, W11, W12, W13, W14, W15, W16, W17, T10, T12, T13, T15	WT2
۱۲	۰/۰۲۲	W11, W14, W17, T1, T2, T4, T6, T7, T8, T11, T13	WT1
۱۳	۰/۰۱۹	W3, W7, W8, W10, W12, W14, W16, T10, T12, T13, T15	WT3
۱۴	۰/۰۱۲	W9, W11, W13, T1, T2, T4, T6, T7, T11, T13	WT5

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این تحقیق برنامه‌ریزی راهبردی توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی با استفاده از فن SWOT-TOWS انجام پذیرفت. یافته‌ها بیانگر آن بود که در بین نقاط قوت مولفه‌ی وجود شبکه‌های آب، برق و گاز به عنوان مهم‌ترین نقطه‌ی قوت شناسایی شد بنابراین بر توسعه و ساماندهی زیرساخت‌ها، خدمات و تجهیزات تاکید می‌شود که این یافته تحقیق با نتایج تحقیق ([Rezaei et al., 2017](#); [Amini Karaj Mohammadi Deh Cheshme, 2016](#)) مطابقت دارد. در بین نقاط ضعف مولفه سالخورد و پیر بودن جمعیت ساکن در روستا از اهمیت بالایی برخوردار بوده است که همسو با نتایج تحقیق ([Prokopiou et al., 2019](#)) است. بهدلیل عدم توجه و رسیدگی بسیاری از توانمندی‌ها و کارکردهای روستاهای هدف از بین رفته است اگر مسئولان برنامه‌ریزی صحیحی داشته باشند، این توانمندی‌ها و کارکردهای از بین رفته قابل بازگشت است. بیکاری و مشکلات اقتصادی از دلایل اصلی مهاجرت جوانان در محدوده مورد مطالعه است. شناسایی ظرفیت‌ها و توانمندی‌های روستاهای هدف و بکارگیری نیروی انسانی موجود در روستاهای موجب عدم مهاجرت روستاییان به شهرها و جلوگیری از گسترش حاشیه‌نشینی و بروز مشکلات و معضلات مرتبط را به دنبال خواهد داشت که تحقق آن، نیازمند ایجاد اشتغال و انگیزه برای جوانان و ماندگاری در روستاهای است. در این راستا مهارت‌آموزی، توانمندسازی اجتماعی، تقویت حس همیاری، همکاری و ترویج فعالیت‌های مشارکتی و گروهی، آشنایی بیشتر با فرهنگ و دانش بومی، فراهم‌سازی امکانات و نیازها می‌تواند در برگشت مجدد مهاجران به روستاهای موثر باشد. تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در جهت توسعه کسب‌کارهای محلی گردشگری و متنوع‌سازی خدمات گردشگری موجب اشتغال‌زاگی و افزایش

درآمد در منطقه مورد مطالعه شده و مهاجرت را کاهش می‌دهد. بر اساس نتایج این تحقیق مهم‌ترین فرصت، افزایش تمایل مردم برای استفاده از طبیعت به منظور کسب آرامش و تمدد اعصاب بود که همسو با یافته‌های ([Shang et al., 2020](#)[Anggoro et al., 2019](#)) بود. بنابراین حفاظت و صیانت از محیط طبیعی و جاذبه‌ها برای دسترسی به پایداری منابع اهمیت دارد. افزایش سطح آگاهی و دانش عموم مردم به بخصوص جوانان بومی فعال در حوزه گردشگری نسبت به محیط‌زیست و چگونگی حفاظت از سرمایه‌ها و جاذبه‌های طبیعی روستا از طریق آموزش و برگزاری کلاس‌های توجیهی توسط سازمان‌های مرتبط، توسعه برنامه‌های تبلیغاتی، رسانه‌های عمومی محلی و نشریه از راهکارهایی است که می‌تواند در پایداری محیط طبیعی روستاهای هدف موثر واقع شود. از بین تهدیدها مولفه تغییر و تبدیل کاربری و پوشش زمین و تسريع فرآیند فرسایش در روستاهای دارای بالاترین اهمیت بوده از این رو اجرای قاطع قوانین در زمینه تغییرات غیرمجاز کاربری اراضی و افزایش همکاری نهادهای مسئول (وزارت جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور، وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی) در ارتباط با کاربری زمین ضروری است. همچنین آموزش و فرهنگ‌سازی در خصوص اهمیت بخش کشاورزی در توسعه و رونق فعالیت‌های گردشگری روستایی، فرسایش و آسیب‌پذیری خاک، کاهش ظرفیت تحمل زمین، تغییر چشم‌اندازها و آگاهی از اثرات منفی تغییرات محیطی که در بلندمدت روی می‌دهد، لازم است. با توجه به میانگین امتیازات نهایی بدست آمده برای عوامل داخلی با امتیاز برابر ۲/۵۸ و برای عوامل خارجی با امتیاز برابر ۲/۴۱ راهبرد اقتصایی (موقعیت ربع چهارم ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام راهبردی) برای روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی انتخاب شد. به عبارت دیگر تمرکز در تدوین راهبردها بایستی بر پایه بهره‌مندی از نقاط قوت برای مقابله با تهدیدات باشد تا نقاط قوت به حداقل برسند. براساس نتایج تحقیق مهم‌ترین راهبردهای توسعه پایدار گردشگری در روستاهای محلی مانند جشنواره گل محمدی، جشنواره بازی‌های محلی و غیره، ساماندهی بازارچه‌های محلی صنایع دستی و توسعه بوم‌گردی در مناطق روستایی بود که همسو با نتایج تحقیقات ([Keshavarz et al., 2014](#); [Mohammadi Deh Cheshme, 2016](#); [Samadi Tari, 2019](#); [Fallah Faal & 2014](#) ; [Kiakojouri, 2021](#)) بود. با توجه به نتایج حاصل از پژوهش حاضر و در راستای بهبود وضعیت برنامه‌ریزی و عملکرد مدیریت راهبردی توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی پیشنهادهایی به شرح ذیل ارایه می‌شود:

- حفظ و صیانت از منابع محیطی، فرهنگی و جاذبه‌ها (دسترسی به پایداری منابع)

- توسعه فعالیت نهادها و سازمان‌های مرتبط نظیر ترویج جهت آموزش و افزایش آگاهی مردم در زمینه گردشگری روستایی
- تنوع‌بخشی و بهبود ساختار اشتغال و فعالیت‌های اقتصادی روستاییان از طریق حمایت از کسب‌وکارهای محلی گردشگری روستایی و جلوگیری از نشیتی سرمایه‌ها به بیرون از روستا
- بازنگری در برنامه‌ها، فعالیت‌ها و خدمات گردشگری جهت اجرای برنامه‌های تبلیغاتی در راستای معرفی جاذبه‌ها
- توسعه و ساماندهی زیرساخت‌ها، خدمات و تجهیزات موردنیاز گردشگری روستایی
- افزایش توانمندی اجتماعی با تاکید بر دانش و آگاهی، آموزش و اطلاع‌رسانی، افزایش مشارکت جوانان روستایی و زنان و دختران به منظور افزایش خودانکاری در اداره امور محلی گردشگری
- بازنگری در قوانین مقررات جهت کنترل ساخت‌وسازهای غیراصولی و استفاده بهینه از جاذبه‌های گردشگری و جلوگیری از تخریب و آلودگی منابع.

منابع

- Abdi Chichkloo, S. (2019). Assessment of tourism sustainability in west azarbaijan province provinces, master thesis of rural development, faculty of agriculture, Tabriz University. [in Persian]
- Akbarian Rounizi, S.R. (2014). Assessing tourism sustainability in tourism target villages (case study: Sepidan city). *Rural research*, 7(1), 167-193. [in Persian]
- Amini Karaj Abadi, M. Zahmatkesh Saredorahi, M. Siadatan, M. Oveisi, M. A. & Oveisi, L. (2022). Development of rural tourism development strategies using SWOT-QSPM combined analysis (case study: Fahraj village, Yazd province), *village and development*, 25 (1), 31-52. [in Persian]
- Anggoro, S. Purwanti, F. & Gunawan, B.I. (2019). Strategies for sustainable ecotourism development in the marine waters of Bontang city, Indonesia. aquaculture, aquarium, *conservation and legislation*, 12(5), 1779-1787.
- Asadpourian, Z., Rahimian, M., & Gholamrezai, S. (2020). SWOT-AHP-TOWS analysis for sustainable ecotourism development in the best area in Lorestan province, Iran. *Social indicators research*, 152, 289-315.
- Craciun, A.M. Dezsi, S. Pop, F. & Cecilia, P. (2022). Rural tourism viable alternatives for preserving local specificity and sustainable socio-economic development: (case study Gurghiuui valley, mures, county, Romania), *sustainability*, 14, 16295.

- Crouch, G. I. (1994). The study of international tourism demand: A review of findings. *Journal of Travel research*, 33(1), 12-23.
- Dang, D., Li, X., Li, S., Li, X., Lyu, X., Dou, H., & Wang, K. (2023). Changing rural livelihood activities may reduce the effectiveness of ecological restoration projects. *land degradation & development*, 34(2), 362-376.
- Duim, V.R. van der. (2005). Tourismscapes: an actor-network perspective on sustainable tourism development, Wageningen: wur wageninge, 164-165.
- Fallah Faal, M. & Kiakojouri, K. (2021). Sustainable tourism development strategies and investment opportunities (case study: Anzali free-trade industrial zone), *development and capital*, 6(1), 33-52. [in Persian]
- Fan, P. Zhu, Y. Ye, Z. Zhang, G. Gu, S. Shen, Q. Meshram, S.G. & Alvandi, E. (2023). Identification and prioritization of tourism development strategies Using SWOT, QSPM, and AHP: A case study of changbai mountain in china, *sustainability*, 15, 4962.
- Gautam, Y., & Andersen, P. (2016). Rural livelihood diversification and household well-being: Insights from Humla, Nepal. *Journal of rural studies*, 44, 239-249.
- Gottfried, O., De Clercq, D., Blair, E., Weng, X., & Wang, C. (2018). SWOT-AHP-TOWS analysis of private investment behavior in the Chinese biogas sector. *Journal of Cleaner Production*, 184, 632-647.
- Hanger, J.D. & Willen, T.L. (2005) Principles of strategic management. translated by arabi, mohammad and izadi, davoud, cultural researches office, Tehran. [in Persian]
- Ivanic, M., & Martin, W. (2018). Sectoral productivity growth and poverty reduction: national and global impacts. *world development*, 109, 429-439.
- Kajanus, M., Kangas, J., & Kurtila, M. (2004). The use of value focused thinking and the A'WOT hybrid method in tourism management. *Tourism management*, 25(4), 499-506.
- Keshavarz, M. Ghadiri Masoom. M. Ayashi, A. & Sarparast, V. (2014). Analysis of sustainable tourism development strategies based on the SWOT strategy (case study: Khorramabad city), *geographical space*, 16 (54), 21-46. [in Persian]
- Li, Y., Westlund, H., & Liu, Y. (2019). Why some rural areas decline while some others not: An overview of rural evolution in the world. *Journal of Rural Studies*, 68, 135-143.
- Mahdavi, D. Ruknuddin Eftekhari, A. & Sojasi Gheidari, H. (2015). Designing strategies for the sustainable development of tourism in historical-cultural villages of Iran, *geography and planning*, 20(56), 275-300. [in Persian]

- Mohammadi De Cheshme, P. (2016). Strategic analysis of urban tourism development bottlenecks and opportunities (case study: Shahrekord city), *Geographical Sciences*, 17 (47), 19-37. [in Persian]
- Mohammadi Yeganeh, B., & Nikseresht, M. (2022). Strategic planning for rural tourism development using the meta-swot model (case study: hyderabad village, mishkhas district). *village and development*, 25(3), 25-46. doi: 10.30490/rvt.2021.351680.1268. [in Persian]
- Mondal, M. & Haque, S. (2017). SWOT analysis and strategies to develop sustainable tourism in Bangladesh. *UTMS journal of economics*, 8(2), 159-167.
- Nguyen, M.-U. Li, Y. M. Nguyen, N.A. & Ho, P. T .(2022). Factors affecting the benefits for households participating in tourism activities in phong dien tourist village, vietnam, *sustainability*, 14, 16498.
- Prokopiou, D. Giannopoulos, K. Anagnostellos, K. Tsalentis, B. & Mavridoglou, G. (2019). SWOT analysis of the tourist sector on paros island, greece. *wit transactions on the built environment*, 188, 165-176.
- Puyt, R. W., Lie, F. B., & Wilderom, C.P. (2023). The origins of SWOT analysis. *Long range planning*, 102304.
- Rahimi, D. & Ranjbardastanani, M. (2013). Evaluation and prioritization of ecotourism attractions (tourist target villages of Chahar Mahal and Bakhtiari province), *urban and regional studies and researches*, 14 (4), 150-131. [in Persian]
- Rezaei, M. Dosti Moghadam, H. & Dosti Moghadam, M. (2017). Research and analysis on the development of sustainable rural tourism in Mirjaveh city (Ladiz village), *geography and human relations*, 1(1), 705-725. [in Persian]
- Rezvani, M.R. (2017). Development of rural tourism with a sustainable tourism approach first edition, tehran university press. [in Persian]
- Samadi Tari, Z., Noori, J. & Arjamandi, R. (2019). Strategic management of sustainable development of tourism in coastal areas using SWOT model and qspm matrix (study area: mazandaran province), *environmental science and technology*, 22(1), 227-245. [in Persian]
- Shabanali Fami, H., Shokati Amghani, M., Savari, M., Mohammadzadeh Nasrabadi, M., & Moetaghed, M. (2021). The role of non-farming activities in the sustainability of peasant farming systems: a case in osku county. *international journal of agricultural management and development*, 11(2), 297-312.
- Şeker, Ş., & Özgürler, M. (2012). Analysis of the Turkish consumer electronics firm using SWOT-AHP method. *Procedia-social and behavioral sciences*, 58, 1544-1554.

- Shang, Y. Sun, Y. & Xu, A. (2020). Rural ecotourism planning and design based on SWOT analysis. International journal of low-carbon technologies, 15(3), 368-372.
- Shokati Amghani, M., Ghasemi, J., Savari, M., & Rahimi, A. (2022). Investigation of the consequences of rural tourism development in osko county (case study: aq gonbad village). *Geographic space*, 22(79), 43-65. [in Persian]
- Sobhani, P. Liriai, L. & Sayah Nia, R. (2021). Identifying effective factors in the development of sustainable tourism and presenting a strategic model in the coastal areas of Ramsar, *scientific quarterly of environmental education and sustainable development*, 10(1), 175-193. [in Persian]
- Tao, T. C., & Wall, G. (2009). Tourism as a sustainable livelihood strategy. *Tourism management*, 30(1), 90-98.
- The World Bank. 2022. Third sustainable livelihoods project. <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P125232>
- UNWTO. (2018). Annual report; world tourism organization: Madrid, Spain, Available online: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419807> (accessed on 8 November 2022).